

NÄR VÄRLDSPOSTFÖRENINGEN (UPU) BILDADES

av Sigurd Tullberg

Industrialism och en alltmer blomstrande handel samt ökande folkbildning medförde i mitten av 1800-talet större behov av och större möjligheter att kommunicera från land till land.

Allt större anspråk ställdes på postväsendet världen över, anspråk som endast med största svårighet kunde uppfyllas. Postverkens verksamhet var fortfarande huvudsakligen uppbyggd med hänsyn till rent nationella förhållanden. Och portosatserna byggde på befodringssträckornas längd och den väg posten fördes.

Ett helt nydanande reformarbete kändes som en tvingande nödvändighet framför allt ifråga om den postala utrikestrafiken. Svårigheterna föreföll emellertid oöverstigliga.

Det var generalpostdirektör Heinrich Stephan tidigare chef för det av 23 tyska småstaters postförvaltningar bestående Nordtyska postområdet (inom Nordtyska förbundet) och efter år 1870 högste chef för hela tyska postverket, vilken i november 1868 lagt fram ett revolutionerande postförslag inför sin förbundskansler, som satte reformlavinen i rörelse.

*Heinrich von Stephan och Adolf Wilhelm Roos.
Tyskland 1924 och Sverige 1936.*

Den 3 aug 1871 offentliggjordes denna »Minnesskrift beträffande den allmänna postkongressen» i Amtsblatt der deutschen Reichspostverwaltung. Den blev genast föremål för många postförvaltningars intresse, icke minst den svenska postledningen. *Adolf Wilhelm Roos*, chef för det svenska postverket, var alltid vaken för nya, utvecklingsfrämjande idéer.

Förslaget gick ut på att sammankalla en allmän europeisk postkongress. Denna skulle konstituera sig som en internationell postförening med varje deltagande stat som medlem, med hela Europa och vissa delar av andra världsdelar som ett gemensamt postområde och med ett för hela området gällande enhetligt porto för brev, postkort och trycksaker.

Ett hart när ogenomförbart förslag kunde man tycka. Endast en Herkules skulle kunna rensa upp i posttariffernas augiasstall.

Hur svåra förhållandena var

under mitten av 1800-talet går knappast att beskriva. Låt oss ta ett enda exempel!

Fram till 1850-talet gällde för brevfrösendelser inom Tyskland samt från Tyskland till utlandet — Europa och USA — icke mindre än 2 000 portosatser, och vid taxeringen måste hänsyn tas till mer än ettusen olika postfördrag!

Att rätt taxera ett utrikes brev blev därför en hel vetenskap. Det är knappast förvånansvärt att många posttjänstemän i besvärliga fall avrådde folk från att sända iväg breven.

— De kommer ändå inte fram! kunde den av allt blädbrande i tariffböckerna uttröttade postmannen påstå. Både post och postkund blev lidande.

XIII:e kongressen i Brüssel 1952. Motiv: Franz von Taxis. Belgien 1952.

De många tarifferna berodde på
att portot för utlandsbrev byggdes upp av tre element: avsändarlandets inrikesporto till vederbörande hamn eller gränsstation, avgiften till eventuella genomgångsländer (det s k transitportot) och mottagarlandets inrikesporto från hamnen eller gränsstationen till adressaten.

Denna tariffkonstruktion medförde att kostnaden för brevbefordran exempelvis från Stockholm till Paris varierade avsevärt, beroende på transportvägen och transportsättet.

Sålunda kostade ett brev om 10 gram 42 öre i sluten postsäck och 73 öre som lös försändelse, ifall det gick via Nordtyskland. Men gick det i sluten postsäck över Göteborg via England till Paris kostade det inte 42 utan 73 öre!

Breven försenades naturligtvis
genom den tidsödande taxeringen, karteringen och redovisningen. För sjöpostförsändelser tillkom också liggetid i avvaktan på att befordringsmöjlighet skulle erbjudas medelst handelsfartyg. Det inträffade ävenledes att posten kvarhölls vid någon gränsstation av tämligen bagatellartade orsaker.

Detalj från gamla UPU-byggnaden (Schweiz 1957).

Alla plågades av de olidliga förhållandena. Alla insåg att en sanering var nödvändig. Men endast *en* insåg hur den skulle utföras. Det var Heinrich Stephan, den man som arbetat sig upp från enkel skrivare till postens högste chef.

Sedan småstaterna inom Nordtyska förbundet fått ett enhetligt brevporto med tre viktgraderingar i stället för en uppsjö av olika taxor och sedan en liknande reform införts inom den tysk-österrikiska postföreningen, hade den postala utvecklingen inom dessa landområden blivit över all förväntan gynnsam.

Heinrich Stephan drog därav slutsatsen att vad som fördelaktigt påverkade postverksamheten inom nyssnämnda områden också borde lämpa sig i universella sammanhang.

Det var då han framlade sitt förslag om en allmän postförening.

Först påpekade Heinrich Stephan

att majoriteten av de europeiska postverken liksom USA:s postförvaltning visat ett närmande till de 31 grundsatser, som den i Paris år 1863 på initiativ av USA:s generalpostdirektör Montgomery Blair hållna postkongressen rekommenderade som förebildliga vid uppgörande av postfördrag.

UPU-monumentet i Bern, Schweiz 1949.

Världspostföreningens 25-årsjubileum,
Schweiz 1900.

VII:e kongressen hölls i Madrid 1920.
Spanien 1920.

Men Pariskongressen hade endast dryftat ett program bestående av teoretiska teser. Stephan rekommenderade en praktisk uppgift: *att mellan samtliga deltagare avsluta ett fördrag genom vilket skulle skapas en livskraftig gemenskap på det postala området.*

Stephan drog sedan upp riktlinjerna i tolv punkter som behandlade:

- *1. Postområdets utsträckning: Europa, Nordamerika och Nordafrika samt asiatiska Ryssland och Turkiet.
- 2. Brevportot: 20 centimer (40 för ofrankerat brev). Sjötillägg vid transport över 300 sjömil (högst 50 % tillägg).
- *3. Viktsatser: enkelt brev högst 15 gram.
 - a. Maximivikt 250 gram.
- 4. Tidningar, trycksaker o d: 10 centimer för 40 gram.
 - * a. Maximivikt 1 kg (varuprov 250 gram).
 Frankeringstväng; annars porto som för ofrankerade brev.
- *5. De i punkterna 3 och 4 nämnda försändelserna får rekommenderas, varvid de måste frankeras.
 - a. Rekavgift 20 centimer.
- *6. Frankering med i ursprungslandet giltiga frimärken.
- *7. Eftersändning (återsändande) betingar icke tilläggsporto.
- *8. Befrielse från porto eller portorabatter tillåtes icke.
- *9. Varje postförvaltning uppbär odelat det porto och de inkomster, som inflyter på dess område.

*Utan förändring antagen av Bern-kongressen 1874.

- a. Transitportot avskaffas. Där transitförlusterna blir mycket kända får övriga medlemsstater bidra till att täcka desamma.
- * b. Full frihet att transitera post införes.
10. Med stater utanför postföreningen får medlemmarna sluta avtal på samma villkor som gäller för föreningsmedlemmarna under förutsättning av reciprocitet, varvid taxorna delas lika mellan inlämnings-, mot-tagnings- och gränsländerna.
- *11. Medlemsstaterna avslutar icke inbördes postfördrag utan blott administrativa överenskommelser.
- *12. Föreningens stadgar ändrar icke något områdes interna lagstiftning. Ev gällande lägre taxor än postområdets allmänna taxa bibehålles t v.

Dessa enkla regler vann allmänt gillande

fast ytterst få trodde att de kunde förverkligas. Bland förslagens varmaste anhängare var som sagt den svenske generalpostdirektören Adolf Wilhelm Roos (utnämnd 1867), en med Stephan i många avseenden befryndad ande.

Både Stephan och Roos var framsynta män, briljanta organisatörer, smidiga diplomater, outtröttliga arbetsmyror. Såväl vid ett personligt sammanträffande som genom skriftväxling hade dessa bägge diskuterat igenom de internationella postproblemen.

Den 8 juli 1873 överlämnade den tyske ministern i Stockholm till utrikesministern ett memorandum med därtill hörande bilagor. Det innehöll

VIII:e kongressen i Stockholm 1924. Frimärkena saknar landsnamnet Sverige.

UPU:s 50-årsjubileum, Sverige 1924.

Postkonferensen i Paris 1863 hölls på initiativ av USA:s generalpostdirektör Montgomery Blair (USA 1963), i Hotel des Postes (Frankrike 1963). BRD visade vid 100-årsjubileet deltagarstaternas emblem och Danmarks minnesmärke illustrerar 1860-talets transportmedel.

Stephans förslag om en allmän postförening jämte meddelande om att schweiziska förbundsrådet skulle komma att inbjuda Sverige till deltagande i en internationell kongress i Bern den 1 september 1873, då en sådan förening skulle bildas.

Inbjudan kom, och den svenska regeringen inhämtade generalpoststyrelsens utlåtande i ämnet. Roos påpekade i detta, att

»svenska postverkets fördel och intresse kräva, att ett svenskt ombud icke saknas vid den förestående allmänna postkongressen i Bern.»

Regeringen var tydligen av samma åsikt och utsåg Roos till svensk representant.

På grund av att Turkiet underlåtitt att svara samt Frankrike och Ryssland ej omedelbart var beredda att delta, uppsköts emellertid kongressen till den 15 september påföljande år.

Generalpostdirektör Roos reste då ner med 600 riksdaler som resebidrag och med 25 riksdaler som dagtraktamente. Den sista summan hann aldrig bli särskilt stor, ty redan efter tre och en halv vecka var kongressen färdig med sina förhandlingar.

Den 9 oktober 1874 undertecknades en traktat av samtliga de 22 deltagande staternas ombud utom Frankrike. Nationalförsamlingens godkännande måste nämligen först inhämtas.

Många nervpåfrestande förhandlingar

hade dock förts innan dess i det gamla förnämliga riksdagshuset i Bern, där kongressen hölls.

Gamla riksdagshuset i Bern, huset där Världspostföreningen bildades. Schweiz 1924.

USA:s UPU-block

Skriva och läsa är temat för det USA-block, som utgavs den 6 juni 1974 och som omfattar åtta märken, samtliga i valören 10 c. Texten »Letters mingle souls» (brev förenar själar) återkommer på frimärkena som återger berömda målningar med sådant motiv, nämligen Rafaels »Porträtt av Michelangelo», Katsushika Hokusais »Fem kvinnliga dygder», J F Petos »Gammalt brevställ», J E Liotards »Den vackra läsarinna», G Terborchs »Brevskrivverska», J-B Chardins »Pojke med topp», Gainsboroughs »Mrs John Douglas» samt Goyas »Don Antonio Noriega».

Till FN:s 25-årsjubileum 1970 gav Togo ut detta frimärke, som återger målning av van Gogh, föreställande en fransk brevbärare och UPU-emblemet.

UPU:s nya byggnad i Bern på frimärke till Frimärkets Dag i Belgien 1970.

Roos som satt med i ett arbetsutskott under Heinrich Stephans ledning deltog endast undantagsvis i debatterna. Större inlägg gjorde han beträffande enhetlig taxa för rekommendation och mottagningsbevis samt ifråga om otillräckligt frankerade försändelser.

Att han spelade en mycket betydande roll »bakom kulisserna» omvittnas bl a i en artikel i Deutsche Verkehrszeitung år 1884, som påstår att

»hans bemödanden har man i väsentlig grad att tacka för tillkomsten av Världspostföreningen.»

Sedan »Allmänna postföreningen» bildats och Roos utbetalat 130 francs i förskott som Sveriges andel i kongresskostnaderna (arvoden åt tjänstemän och betjänte m m) for han hem till Stockholm och redogjorde för kongressens resultat i ett memorial till regeringen, inlämnat den 9 november 1874.

Den 4 dec avtog Kungl Maj:t ett förslag från Roos i nämnda memorial om att uppsäga den svenska posttraktaten med Frankrike, som ju icke underskrivit Bern-traktaten.

Sedan inträffade ett och annat.

Den 12 mars 1875 ratificerade Sverige överenskommelsen och vissa bestämmelser fastställdes rörande viktenheter för korsband samt landets andel i utgifterna för internationella postbyrå i Bern.

I kungl brev den 21 maj 1875 bestämdes *utrikesportona* till 20 öre för enkelt brev och 10 öre för brevkort (postkort) samt 6 öre för trycksaker i lägsta viktklassen. Rekavgiften fastställdes till 18 öre och mottagningsbevis kostade 12 öre.

Minnesblock till UPU:s jubileum, utgivet i England för utställningen Stampex.

Beträffande sjöporto

för transporter längre än 300 sjömil föreslog Roos den 14 juni 1875 att man borde avvakta erfarenheterna från andra länder med ungefär samma problem som Sverige. Skulle ett dylikt porto införas, borde det lämpligen utgå med 5 öre för brev och 2 öre för korsband att läggas till det allmänna utrikesportot inom postföreningen.

Roos avrådde emellertid från att t v fastställa detta tilläggsporto. Det blev huvudsakligen amerikabreven som drabbades, och man kunde med skäl befara att ännu fler sådana i framtiden komme att sändas ofrankerade från Sverige än hittills varit fallet (ifråga om brev till utlandet rådde nämligen *frankeringsfrihet*).

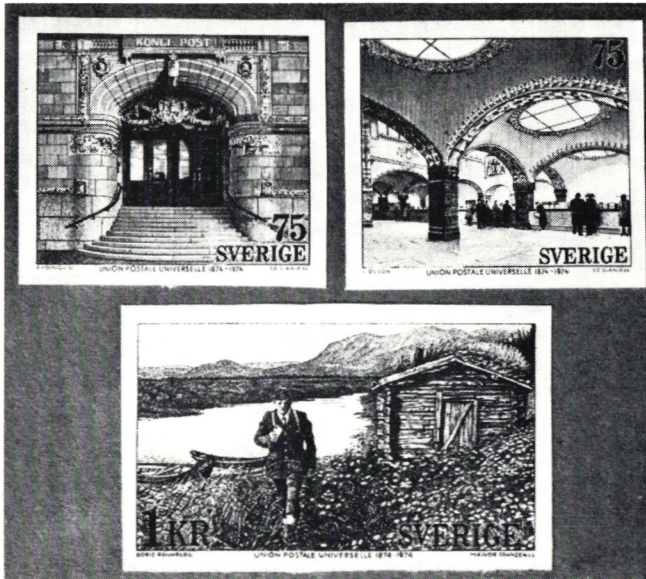
En dylik utveckling vore högeligen ogynnsam, eftersom USA i sådant fall enligt Berntraktaten skulle få behålla alla för försändelsen utkrävda porton.

Kungl Maj:t beslöt också den 16 juni 1875 i enlighet med generalpostdirektörens förslag. Sjöporto skulle tillsvidare icke utgå och generalpoststyrelsen skulle efter ett års erfarenheter anmäla om brev till USA i flera fall än ditills förutbetalts av avsändarna.

Den 18 juni 1875 utkom

Generalpoststyrelsens kungörelse om de ändrade befördringsvillkor för försändelser till utlandet, som blivit en följd av »Allmänna postföreningens» bildande.

Ytterligare ett steg hade tagits mot förbättrade postala förhållanden. Sverige var med i en postal syskonring, som sträckte sig runt jorden — ännu inte *bela* jorden — och omfattade 37 miljoner kvkm med 350 miljoner invånare.

*Till Världspostföreningens 100-årsminne utgavs frimärken, två med motiv från Centralposthuset i Stockholm, huvudentrén och interiör från kassaballen. Det tredje visar lantbrevbärare på vår nordligaste lantbrevbäringslinje, Karesuando—Kummaavuopio.
Foto av gravyravdrag.*